

אורות השבוע

ג'ט שבט תשס"ה

משפטים

גליון תורני
היוצא לאור ע"י
כולל זכרון שניאור

אור הלכה

בענין שומר שטוען טענת אונס במקום דשכיחי עדים

הרב אפרים פרידמאן

טענה מופרכת, וכאילו אנן סהדי שהוא משקר. דלא יתכן במקום רואים שלא יהיו שום עדים שיכולים לבוא ולהעיד שכדבריו כן הוא. ולכן אף במיגו אינו נאמן וחייב לשלם.

אבל בקצה"ח (שם סק"ב) כותב דטענה זו שטוען הנתיבות -- דהיכא דקל למצוא עדים אינו נאמן אלא בעדים ולא במיגו -- תלויה במחלוקת בעה"מ והרמב"ן בפרק חזקת הבתים. ולדעת הרמב"ן, אף היכא שקל למצוא עדים מ"מ נאמן במיגו בלי עדים. ולפי זה, טוען הקצות, לדעת הרמב"ן ק"מ סברת המהרי"ט ומהני מיגו אף בדינו של איסי בן יהודה.

אלא דלפי זה, כותב הקצות, יש קושיא חזקה בעיקר דינו של איסי בן יהודה. דכמו שיש מקום לשומר לפטור עצמו במיגו דאי בעי אמר נאנסתי במקום שאין רואים, הכי נמי יש לו מיגו דאי בעי אמר לא היו דברים מעולם, היינו, מעולם לא הפקדת אצלי כלום. ואע"פ דבכל שומר דעלמא שטוען טענה הפוטרת אותו מלשלם (כגון ש"ח שטוען גניבה ואבידה או ש"ש ושוכר שטוענים אונס במקום שאין רואים) אמרינן שחייב לישבע שבועת השומרים ואינו נאמן לפטור עצמו משבועה במיגו דאי בעי טעין לא היו דברים מעולם. התם הטעם הוא כמו שמפורש בשו"ע (סי' רצ"ו ס"א) או משום דמיגו לאפטורי משבועה לא אמרינן, או דמיגו כזה שהוא מיגו דהעזה (לומר "שלא היו דברים מעולם" בפני המפקיד המכיר בשקר) לא אמרינן לפטור משבועה (ע' בדברי המחבר ורמ"א שם שהובא ב' טעמים אלו). אבל כאן דהנידון הוא להאמינו במיגו שלא יצטרך לשלם, שהרי אם לא נקבל טענתו שנאנס ולא ראו עדים הרי הוא חייב לשלם ולא יועיל לו שבועה לדברי איסי בן יהודה כיון שהיה במקום "שיש רואים", יש להאמינו במיגו, ואפילו במיגו דהעזה כזו דלא היו דברים מעולם, כדי לפוטרו מלשלם. א"כ, הקשה הקצה"ח, כמעט נפל כל דינו של איסי בן יהודה בבירא. דאף היכא ששמרו השומר במקום שיש רואים יהא נאמן על האונס,

בין יתר הדינים הכתובים בפרשת משפטים ישנם דיני ארבעה שומרים. ומבואר מתוך הפסוקים ובש"ס, דבין שומר חנם ובין שומר שכר או שוכר אם טוענים ששמרו כדת בלי פשיעה והפקדון נאנס מהם, נשבעים שבועת השומרים ופטורים מלשלם. ומ"מ במסכת ב"מ (פג.) מובא שיטת איסי בן יהודה, שסובר דמדכתיב (שמות כב:ט) "ונשבר ונשבה אין רואה" ילפינן דדוקא אם קרה האונס במקום שאין רואה, היינו במקום מוצנע שאין עדים מצויים, נפטר השומר בשבועה. אבל אם קרה האונס במקום שיש רואים, היינו במקום שעדים מצויים שם, צריך השומר דוקא להביא עדים שראו האונס ואינו נפטר בשבועה בלי עדים. וכן הובא להלכה בשו"ע חו"מ סימן רצ"ד סעיף ב'.

ובשו"ת מהרי"ט (חו"מ סוף סי' פ"ח) מחדש, דהיכן דאין הדבר ידוע לנו שהשומר היה עם הפקדון במקום שיש רואים אלא מחמת הודאתו של השומר, אזי חזר הדין שהוא פטור בשבועה בלי עדים. והטעם, מכח מיגו, דאם באמת הוא משקר ולא קרה שום אונס אלא שהוא פשע בשמירתו ונאבד או שהוא מעכב הפקדון לעצמו, הו"ל לשקר ולאמר שנאנס במקום שאין עדים מצויים ויהא נאמן בשבועה. א"כ עכשיו שטוען שנאנס במקום דשכיחי עדים, רק שבמקרה לא נודמנו שום עדים שראו את האונס, הרי הוא נאמן נמי בשבועה לחוד מכח מיגו דמה לו לשקר. ונשאר לנו דינו של איסי בן יהודה דצריך דוקא עדים, ואינו נאמן בשבועה, רק היכא דידוע לנו בלא דבריו של שומר ששמרו במקום דשכיחי בה אינשי, ואין פתחון פה לאמר דבמקום צנוע נאנס וליכא מיגו.

והנה, הנתיבות המשפט (סימן רצ"ד סק"א) חולק על דינו של המהרי"ט, וסובר דהמיגו שהוא חידוש הוא מיגו במקום עדים, ולא מהני. והיינו, דאף שהשומר היה יכול לטעון שנאנס במקום צנוע ולכן אין עדים על האונס, מ"מ מה שטוען למעשה, שנאנס במקום דשכיחי רואים ומ"מ אף אחד לא ראה האונס, היא

עדיין מחייבו שבועה, א"א שטענט אונס במקום רואים יפטרנו, ע"י מיגו, בלי שבועה, אף שמטרת המיגו הוא לאפטורי מממון. ולומר שבאמת אף הטענה זו הגרועה (שנאנס ב"מקום רואים" ולא ראו) יצטרך לישבע ועי"ז יפטר עכ"פ מלשלם, זה אינו. דמיגו לחצאין לא אמרינן. ואם נאמן, נאמן לגמרי ואינו נשבע. ואם אינו נאמן, חייב לשלם. ובשלמא במה שכותב מהרי"ט דיש לו מיגו דאי בעי טעין נאנסתי במקום צנוע, התם אה"נ כשטוען שנאנס במקום דשכיחי רואים ולא ראו, נאמן רק בשבועה. שהרי אפילו במה שהיה יכול לטעון היה חייב לישבע. ופשוט הוא שבכל מיגו שאפילו אם היה טוען הטענה האחרת לא היה נאמן אלא ע"י שבועה, גם עכשיו צריך לישבע עם המיגו. אבל במיגו של הקצה"ח, הרי אם היה טוען באמת לא היו דברים מעולם היה נאמן לגמרי בלי שבועה. א"כ לא יתכן שע"י המיגו נאמינו דוקא בשבועה, שזהו מיגו לחצאין. ולהאמינו לגמרי אף בלי שבועה נמי לא יתכן, כמו שביארנו, דא"כ יוצא דהטענה הגרועה מועילה יותר מטענה העדיפה ממנה, וזה א"א. ומיושב בזה קושיית הקצות.

בשבועה לחוד, בלי עדים, במיגו דאי בעי אמר להד"ם. ודוחק לאוקומי כל דינו של איסי בן יהודה דוקא במקום שהמפקיד הפקיד אצלו בפני עדים, או שאלו שראו אותו עם הפקדון במקום רואים מכירים שהוא פקדונו של פלוני. ונשאר הקצה"ח בקושיא. ובספר מנחת חינוך מצוה נ"ז (אות כ"א בהוצאת מכון ירושלים) רוצה ליישב קושיית הקצה"ח, וביאר דכיון שאם היה טוען השומר שהפקדון נאנס ממנו במקום שאין רואים אפילו היכא שיתכן טענה זו לא היה נאמן אלא בשבועה, שהרי זהו עיקר דין שומר שבתורה שחייב לישבע שבועת השומרים ואינו נפטר במיגו דלהד"ם וכמו שביארנו למעלה, א"כ לא יתכן כלל שיטעון השומר טענה גרועה יותר, היינו שנאנס במקום ש"יש רואים" ולא ראו, ויפטר לגמרי. דאף דמיגו לאפטורי משבועה לא אמרינן ולאפטורי מממון אמרינן, היינו רק בשני ענינים נפרדים. אבל במקום שטענה מסויימת מועיל לפוטרו רק מלשלם, אבל שבועה עדיין צריך, דבר פשוט שא"א לטעון טענה גרועה יותר וליפטר אף מן השבועה ע"י מיגו, דזהו היפך השכל. ולכן בנידון דידן, כיון שטענת אונס במקום צנוע

הרב פרידמאן מבוגרי הכולל, והוא מוסר שיעור בהכולל בשו"ע י"ד, והוא המורה הוראה לביהכ"נ מקור חיים.

אור מקרא

"וכי יכה איש את עין עבדו וגו'... לחפשי ישלחנו תחת עינו"

הרב יוסף לנדא

אחרת ע"ש, מ"מ דבריו שייכים לענינינו. והוא דכל הענין של עבדות בא מקללת נח לחם, שכנעו בנו "עבד עבדים יהי לאחיו". וחטאו של חם (וכנען בנו עי' רש"י שם) הרי הי' ע"י עיניו כדכתיב, וירא חם אבי כנען, וגם ע"י שיניו, שהגיד לאחיו כדכתיב "ויגד לשני אחיו בחוץ". וא"כ מרמו לנו התורה, שעכשיו שהעבד יוצא לחירות, ונעשה ישראל, יצא מכלל ארור ובא לכלל ברוך, שאין לו "השן והעין" של חם. או מרמו לנו, שאם רוצה לידבק לכלל ישראל באמת צריך לעבוד על עצמו ו"להפיל", ולהסיר, המידות שהם מרומזים בהשן והעין, שמהם הי' יסוד העבדות שלו.

אמרו חז"ל שעבד כנעני יוצא לא רק בשן ועין, אלא בכל ראשי אברים שאינם חוזרים. ומה שכתוב שן ועין, הוא כדי לדרוש "כלל ופרט וכלל", מה שן ועין מומים שבגלוי ואינן חוזרין, אף כל כו' כדאיתא במסכת קידושין (כד:). אבל יש לעי' למה בחר התורה בשן ועין דוקא כדי לעשות הדרשה, דבודאי יש כוונה בזה. (בשלמא בשן, יש לומר כדאיתא בגמ' שם, שהו"א שאינו יוצא בו משום שהוא אבר שלא נברא עמו, אבל מ"עין עדיין קשה, שהי' יכול לכתוב כל שאר ראשי אברים, וא"כ נתרץ כבר את שתייהם). והנה הגר"א בביאורו למסכת ברכות (ה). ביאר הענין דשן ועין, ואם כי הוא בא לתרץ קושיא

הרב לנדא מחברי הכולל, והוא עורך ומסדר ה"אורות השבוע".